

ventes operationi plerumque quaerendae sint, et removenda impedimenta.

DEMONSTRATIO II. PARTIS. Finis est id quod obiective movet voluntatem; atqui voluntas nequit moveri nisi a bono sive vero, sive saltem apparente: ergo (cf. Th. XI p. V).

DEMONSTRATIO III. PARTIS. Voluntas non movetur a bono nisi cognito; ergo finis in voluntatem non agit nisi cognitus: utrumque igitur elementum simul adest: finis, et cognitio eius. Quaeritur cui competat causalitas; an cognitioni, an obiecto, an utrique?

Respondemus causalitatem finis competere obiecto, seu bono quod intenditur; cognitionem proinde esse conditionem huius causalitatis. Ratio est, quia illud est causa finalis quod voluntatem movet in sui amorem; atqui istud est obiectum cognitum, non cognitio eius: quod enim voluntas intendit et diligit, est bonum, non cognitio qua apprehenditur. Item illud est causa finalis propter quod eliguntur media, et ad quod ordinantur: atqui hoc est bonum cognitum, non cognitio eius: ergo. Restat idcirco quod cognitio sit conditio solum causalitatis finalis.

Finis ergo movet prout existit in cognitione: non igitur opus est ut actu sit; nam bonitas eius apprehensa movet voluntatem: idque semper contingit quoad finem efficiendum, qui non existit realiter cum movet, sed existit tantum *intentionaliter*, h. e. in cognitione. Verum et finis consequendus, qui iam existit realiter, perinde se habet quoad causalitatem suam ac alter finis; non enim movet aliquo influxu physico, quod ab eius realitate procedat, sed solum influxu intentionali, quatenus apprehenditur ut bonum. Nec dicas causam esse non posse quod non est; nam finis aliquo modo est, nempe in cognitione: cum autem moveat tantum intentionaliter, satis est quod existat intentionaliter. Cognitio tamen non est causa movens, sed est conditio ut sit finis et agat.

Ex dictis liquet causam finalem differre ab efficiente. Nam causa finalis movet bonitate sua, movet mediante cognitione: movet etsi actu non sit in rerum naturis: quod causae quidem efficienti repugnat, non vero causae, quae ra-

tione bonitatis apprehensae movet. Haec nempe ideo vere causa dicitur, quia vere est id quod excitat sui amorem in voluntate, quod intenditur a voluntate, quod est ratio cur sint media: quae omnia de obiecto solum cognito vere praedicantur. Quocirca conceptus causae efficientis et causae finalis non est univocus; nam est prorsus diversus modus quo ratio causalitatis in utroque reperitur.

Discrimen vero inter causalitatem finalem et causalitatem moralem evidens est. Nam causa finalis movet voluntatem ad se, ad sui amorem scilicet; causa vero moralis movet voluntatem ad aliud, ad amorem finis vel boni quod ipsi proponit: ergo.

Aiunt quidam *finem movere non motum*; et id esse proprium ipsius. Verum 1° est et aliqua causa efficiens, quae movet non mota: 2° nullum in hac re discrimen est inter causam agentem et finalem praeter illud, quod iam indicavimus; nempe causam finalem movere bonitate sua et intentionaliter; causam vero efficientem movere activitate sua, physicaque actione. Nam sicut causae efficientes finitae habent ab alio vim movendi, ita et bona finita habent ab eo, a quo bonitatem mutuuntur, vim movendi; movent ergo et ipsae motae suo modo. Quod si quaedam causae non movent nisi et ipsae sint in motu, ut in corporibus contingit, quem motum ab alio accipiunt: haec est motio specialis, quae pro certis causis requiritur; atque ideo requiritur, quia motus spectat ad constitutionem actus primi harum causarum moventium.

THESIS XXVII^a

Principia ad causalitatem finalem spectantia haec tenenda sunt: I omne agens agere propter finem: II in serie finium per se subordinatorum et in serie mediorum pariter per se subordinatorum non dari processum in infinitum: III qui vult finem velle, virtualiter saltem, media: IV rationem formalem qua media, quatenus media, diliguntur, esse bonitatem finis, ad quem conducunt.

DEMONSTRATIO I. PARTIS. Agens propter finem dupliciter dicitur: scilicet vel se ipsum ordinans in finem, vel ab alio

ordinatum in finem. Prius est illud quod cognoscit et intendit finem: alterum est illud quod a cognoscente et intendente finem dirigitur in ipsum. Duplex proinde genus agentium distinguendum est, nempe liberum, vel necessarium. Iam vero entia quae libere agunt, quoties ut talia agunt, operantur propter finem a se cognitum et intentum, semet ordinantes in finem; ea autem, quae necessario agunt, quotiescumque agunt, operantur propter finem, ordinata in illud ab alio qui cognoscit et intendit finem.

Ratio prioris est, quia cum ens libere agit, actio eius vel est intentio alicuius boni, aut quies in eo, aut electio mediorum ad eius consecutionem: atqui hi omnes actus sunt propter finem: ergo.

Si vero agens non libere, sed necessario agit; ipsum quoque agit propter finem. Nam, ut S. Thomas arguit (C. G. L. III C. 2 n. 7) quodcumque agens tendit, cum agit, in aliquem determinatum effectum: si enim agens non tenderet in aliquem effectum determinatum, omnes effectus essent ei indifferentes; quod autem indifferenter se habet ad multa, donec ea indifferentia manet, non magis unum eorum operatur quam aliud: quare a contingente ad utrumque non sequitur aliquis effectus, nisi vel se ipsum determinet, si liberum est, vel determinetur ab alio. Impossibile igitur esset id quod se nequit determinare, indifferens manens agere. Omne igitur agens tendit ad aliquem determinatum effectum. Atqui determinatus effectus, in quem tendit agens, est finis eius. Est enim effectus, in quem vis agentis est ex sua natura ordinata: porro hic effectus cognoscitur et intenditur ab auctore naturae; qui certis effectibus obtinendis certas vires seu causas aptavit. Ergo hic effectus est finis intentus ab auctore naturae, ad quem agens necessarium est ordinatum; ergo et finis ipsius agentis necessarii: ergo.

DEMONSTRATIO II. PARTIS. Eadem demonstratio adhibenda est, qua probavimus idem quoad causas efficientes per se subordinatas (Th. XIX p. II); si enim in infinitum itur, deest finis ultimus, ideoque deest ratio cur alii fines moveant, quoniam fines subordinati prout tales, movent ratione

praecedentis; si vero deest ultimus, omnes sunt subsequentes: ergo.

Idem dicendum de mediis per se sibi subordinatis, quorum nempe usus simultaneus necessarius est ad finem, et ex quibus unum ab alio pendet. Nam in his adhibendis nequit in infinitum procedi ut simul plura in infinitum subordinata adhibeantur: sed sistendum est in aliquo quod sit primum in ea serie; secus enim nunquam inciperet actio: Praeterea haberetur series actu infinita; quia ea media deberent simul esse actu: porro series infinita actu repugnat, ut probabimus Th. XXIX.

Media vero, quorum alia post alia adhibeantur substituendo posteriora prioribus, nihil prohibet in infinitum crescere: sed id foret infinitum solum in potentia.

DEMONSTRATIO III. PARTIS. Qui vult finem, vult eo ipso virtualiter media ad finem; et eo modo quo vult finem vult media: scilicet, si vult efficaciter finem, vult efficaciter et media; si ineffaciter finem, etiam ineffaciter media. Ratio est quia velle finem est velle consequi ipsum; consequi autem finem est per media in illud pervenire: ergo.

DEMONSTRATIO IV. PARTIS. In mediis quidem est quaedam bonitas utilis: aptitudo nempe vel ad efficiendum finem, vel ad gignendam consecutionem finis. Utile autem per se non eligitur, sed ratio adesse debet, cur id quod utile est eligatur. Haec porro dicitur ratio formalis dilectionis sive electionis mediorum. Iam vero haec alia non est a bonitate finis. Utile enim, qua tale, ideo amari potest, quia amatur id ad quod est utile; secus neque illud ut utile amari potest, est enim prout tale relativum: ergo.

DE CAUSA EXEMPLARI.

I Diximus recensentes genera causarum causam exemplarem non esse specialem causam, sed complementum potius esse causae efficientis intelligentis. Id modo declarandum et demonstrandum est, proposita primum notione huius causae, de qua adeo multa reperiuntur dicta a veteribus.

Reieciimus autem in hunc locum tractationem eius, quia notitia aliarum causarum, quibuscum comparanda est, confert ad cognitionem eiusdem.

II Itaque in causa exemplari duae rationes quodammodo distinguuntur, videlicet quod sit exemplar, et quod sit causa: quamvis re penitus inspecta liquebit eatenus causam esse quatenus est exemplar. Ut igitur prius notio exemplaris informetur, exemplar potest primo distingui duplex, nempe extrinsecum, quod est scilicet extra agens, ad cuius imitationem agens operatur, ut tabulae pictae ab Angelico pro pictore: tum intrinsecum, illud nempe quod mente quis gerit, et ad cuius imitationem agit, ut ipsa apprehensio rei quam pictor in tabula repraesentat. Porro exemplar intrinsecum duplex rursus distingui potest, speculativum tantum videlicet, et practicum. Speculativum tantum id est quod rem aliquam repraesentat, quin conferat ad eius effectum; tales sunt ideae nostrae rerum naturalium: practicum est quod ita rem repraesentat ut agentem, in quo est, dirigat ad opus; tales sunt ideae Dei, et ideae artificum.

III Iam vero de exemplari extrinseco aliquid postea dicemus, nunc de intrinseco disputamus, de quo proprie est quaestio cum agitur de causalitate exemplari. Intrinsecum vero exemplar cum simpliciter dicitur, proprie intelligitur exemplar practicum, quod ita definiri solet: *exemplar est forma mente concepta quam effectus imitatur ex intentione agentis, qui determinat sibi finem* (S. Thomas De Verit. q. III. a. 1^o; Suarez M. D. XXV. S. 1^a). Cum dicitur forma, non est intelligenda forma intrinseca constitutiva rei, sed extrinseca similitudo seu repraesentatio, cui res conformatur. Dicitur effectus imitari eam formam ex intentione agentis; quia exemplaris munus est dirigere agens ad opus: at si casu contingat quod una res alteri fiat similis, deest munus exemplaris, nec proinde haec est exemplar illius. Pariter si ex sola naturali efficacia aliquid fiat alteri simile, ut cum arbor facit fructus similes illis quos faciebat illa, a qua decisa est, non est exemplar; nam id, cui aliud assimilatur non dirigit operationem assimilantis. Agens autem quod de-

terminat sibi finem est agens intelligens, quod cum plures et diversos possit effectus extra se producere, hunc vel illum determinate producit secundum formam, quam mente apprehendit.

IV Exemplar rei dicitur quoque *idea*, et haec est huius vocis propria significatio penes veteres; atque ita Plato ideas appellavit exemplaria aeterna rerum faciendarum: quam sententiam ita est interpretatus Augustinus, ut ideas Plato in mente divina censuerit esse. Eaedem divinae ideae dicuntur mundus intelligibilis, qui est ratio sempiterna et incommutabilis secundum quam Deus fecit mundum realem; quam rationem qui negat esse, inquit Augustinus (Retr. l. I. c. 3), sequitur ut dicat Deum irrationabiliter fecisse quae fecit. Quemadmodum vero sunt in mente Dei ideae rerum naturalium, ita et in mentibus artificum sunt ideae rerum artificialium. Porro ex hac ipsa appellatione *ideae* facta exemplari, liquet ipsum in mente esse quae est locus proprius idearum.

V Quaestio duplex est: 1^o quid sit proprie idea, sive exemplar rei in mente operantis: 2^o an et quam rationem causalitatis sibi vindicet. Prior quaestio huc redit. Quoniam exemplar est in mente, et est quidam conceptus rei, quaeritur an sit conceptus subiectivus seu formalis cui competit ratio et nomen exemplaris, an sit conceptus obiectivus. Conceptus obiectivus (Cf. Suarez l. c.) intelligitur ipsa res concepta; conceptus subiectivus est ipse realis conceptus rei, qui est in mente tanquam in subiecto; quique dicitur formalis, quia est quaedam forma, et veluti ultimus terminus intellectus apprehendentis. Cum vero conceptus subiectivus seu formalis dicitur, non intelligitur tantum conceptus prout est res quaedam in mente, sed prout est repraesentativus, id enim est de essentia conceptus; et quia prout talis est, dici potest obiectivus, repraesentat enim aliquid h. e. obiectum: hinc vides posse in his terminis, quibus quaestio proponitur, locum esse aequivocationi. Attamen certum est aliud esse ipsum conceptum, quo res apprehenditur, aliud ipsam rem perceptam. Quocirca cum quaeritur uter conceptus, formalis

ne an obiectivus sit exemplar, quaeritur reapse an exemplar seu idea sit ipsa res quae percipitur, an conceptus repraesentativus utique, quo res percipitur.

VI Fuerunt non pauci qui censerent ideam esse ipsam rem quae concipitur; quod et dupliciter accipi potest. Nam vel est ipsa res quae fit, vel alia res ad cuius imitationem aliquid fit. Alii e contrario arbitrati sunt ideam esse conceptum formalem, quem artifex format de re, quam facere instituit. Haec altera sententia, ut iam monuimus, ita est accipienda, ut non excludat ab idea obiectum repraesentatum, seu repraesentationem obiecti: quocirca discrimen inter utramque sententiam in eo est quod prior velit ipsam rem, prout est res quaedam, quae obiective existit in mente, esse exemplar: altera velit ipsum conceptum formalem prout est conceptus formaliter in mente existens utique repraesentativus, esse exemplar: sive brevius prior velit ideam esse in recto obiectum cognitum, et in obliquo tantum cognitionem; altera velit ideam esse in recto formalem cognitionem, et in obliquo tantum rem cognitam. His positis sit

PROPOSITIO 1.^a *Idea non est ipsa res quae facienda est prout obiective existit in mente.*

Ratio est quia exemplar est id ad cuius imitationem res fit; res autem non fit ad imitationem sui: nam distinctio vera intercedit inter id quod imitatur, et id ad cuius imitationem fit. Sane Deus certe habet ideas rerum, quae principium sunt effectus omnium; atqui nullo modo res sunt principium sui, sed ideae divinae sunt formaliter ipse Deus: ergo.

PROPOSITIO 2.^a *Ut idea sit, non est opus ut alia res ab artifice distincta concipiatur mente ad cuius similitudinem fiat effectus.*

Ratio est quia frequentissime nullum est obiectum quod artifex intueatur, sed ipse adinvenit quod faciendum sibi est; et tamen idea proprie habetur, suumque munus exercet. Nec ideas suas Deus potest aliunde mutuari, quia independens est, et quia quidquid est praeter Deum, est effectus idearum divinarum.

Quamvis vero non infrequenter artifices aliquid extra se speculentur, ut opus quoddam exequantur, hoc tamen exemplar extrinsecum non est proprie idea seu exemplar practicum, de quo modo loquimur: quia non ipsum est quod influit in actionem artificis, sed potius eius cognitio. Quocirca ipsum potest quidem esse conditio vel causa cur existat exemplar practicum; at nequit esse exemplar practicum seu idea, quae in mente solum habere potest locum.

PROPOSITIO 3.^a *Exemplar practicum seu idea inest formaliter intellectui tanquam conceptus formalis eius.*

Etenim idea est id quo artifex est ex se principium et causa sui operis, quo suam ipse actionem dirigit et determinat: atqui oportet ut id sit aliquid ipsius artificis, ab ipso procedens, quo mens ipsius informetur et regatur; id vero aliud non est quam conceptus formalis; ergo. Sane idea debet gerere in esse repraesentativo similitudinem formalem rei; nam ad eius imitationem res est facienda, et simul debet ab artifice procedere; etenim per eam artifex dicitur auctor operis: haec porro duo simul non competunt nisi conceptui formali: ergo.

Quocirca exemplar divinum non est ipsa essentia Dei, quatenus virtualiter continet, vel eminenter creaturas; quia ut talis non similis est, sed dissimilis rebus. At est ipsa cognitio possibilium omnium determinata a divina essentia, prout divinus intellectus suam essentiam cognoscens adinvenit (ut ait S. Thomas De Verit. q. III. a. 2 ad 4^m) infinitos modos, eosque distinctos quibus perfectio divina participari potest.

PROPOSITIO 4.^a *Non est de ratione exemplaris, ad esse ipsius quod spectat, ut actu cognoscatur tanquam exemplar.*

Etenim exemplar est id quod intuetur artifex; praesupponitur igitur completum ante cognitionem, qua ipsum artifex speculatur: atqui nihil quoad esse suum pendet ab eo a quo completum in esse praesupponitur: ergo.

Corollarium. Ergo in usu exemplaris duplex cognitio occurrit, nimirum directa et reflexa. Directa est ipse con-

ceptus formalis qui est idea: reflexa est apprehensio huius conceptus.

VII Altera quaestio est cuiusmodi causa sit exemplar. Quod enim ratio causae quadam ratione ei competat facile convenit inter omnes, et res est satis manifesta: nam influunt certe ideae artificis in opera eorum.

PROPOSITIO 5.^a *Causalitas causae exemplaris non est causalitas materialis, aut formalis, aut finalis.*

Ratio primi et secundi est, quia causa materialis et formalis eatenus causae sunt quatenus se mutuo complentes constituunt id quod dicitur earum effectus; et ideirco sunt intrinsecae ipsi: atqui causa exemplaris est extrinseca effectui: ergo.

Ratio tertii est 1^o quia causa finalis tanquam obiectum bonum movet agens, quod supponitur completum quoad potestatem activam, ad assecutionem sui, vel effectiorem: causa vero exemplaris movet dirigens ipsam actionem agentis, eiusque complens potestatem activam. 2^o Quia non opus est finem esse actu in rerum natura, ut moveat: causa vero exemplaris movere nequit nisi actu sit. 3^o Causa finalis movet obiective voluntatem, quia est id quod intenditur: causa autem exemplaris movet principium operans subiective, quia, supposito imperio voluntatis, dirigit executionem operis ita ut compleat ipsum principium integrum eiusdem operis.

Itaque conveniunt ambae causae in hoc, 1^o quod cognitionem requirant; sed finis postulat cognitionem ut conditionem (Th. XXVI p. III); causa exemplaris est ipsa cognitio; 2^o in hoc convenire possunt quod exemplar sit etiam finis, quatenus intendis in opere assimilationem cum eo: at diversa est semper causalitas utriusque. Quatenus enim te movet ad hoc ut ipsum exprimas in opere, habet rationem finis *cui*: quatenus vero dirigit operationem tuam, tuamque activam potestatem complet, habet rationem causae exemplaris.

Nota. Exemplar extrinsecum habet frequenter rationem finis cui ordinatur expressio ipsius imaginis.

PROPOSITIO 6.^a *Causa exemplaris non est adaequate di-*

stincta a causa efficiente, sed est intrinsecum complementum eius.

Comparatio instituitur cum ea causa efficiente, quae agit secundum exemplar, h. e. quae dirigitur in agendo a causa exemplari; quoad ceteras enim causas efficientes, cum nulla sit pro ipsis causa exemplaris, nec ulla est eius causalitas. Iam vero manifesta est ex dictis propositionis veritas. Nam potestas activa artificis non est quoad effectiorem operis intrinsece completa sine exemplari a quo determinatur opus, et dirigitur actio; ideoque spectat idea ad intrinsecum complementum huius causae efficientis. Et sane causa per se operis alicuius artefacti est artifex, nempe est homo quatenus habet artem (II Physic. c. 3. V Metaph. c. 2), ad artem vero pertinent ideae: ergo ideae sicut ars principium sunt operis, et complent intrinsece causam eius.

CAPUT IV.

De perfectionibus entium

DE PERFECTIONE

I Quid perfectio sit docuimus iam in Th. IX obiter quidem, propter bonitatem entis de qua agebatur. Nunc eiusdem declaratio prosequenda est. In eo igitur, ex usu saltem loquendi, differunt *perfectio* et *perfectum*, quod simpliciter *perfectio* alicuius dicatur quaecumque realitas conveniens illi: *perfectum* vero dicatur id quod habet omnia, quae habere debet. *Bonum* enim, quod est perfectum, *ex integra causa*, scilicet omnia elementa exigit quae ad eius constitutionem spectant. Quod si aliquid ex eis desit, imperfectio habetur privativa, seu malum: *malum* scilicet *ex quovis defectu*. Quamvis si cum quodam addito perfectio dica-